PARLAMENT EUROPEJSKI

DYREKCJA GENERALNA DS. POLITYK WEWNĘTRZNYCH UNII

DEPARTAMENT POLITYCZNY B: POLITYKA STRUKTURALNA I POLITYKA SPÓJNOŚCI

KULTURA I EDUKACJA

PROCES BOLOŃSKI – OCENA I PERSPEKTYWY

NOTATKA

Abstrakt

Proces boloński spowodował podstawowe zmiany w szkolnictwie wyższym w całej Europie. Rozpoczęcie tworzenia europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego (European Higher Education Area – EHEA) w 2010 r. było ważnym krokiem na drodze ku otwartej przestrzeni kształcenia na poziomie wyższym, charakteryzującej się większą kompatybilnością i porównywalnością, jak również większą atrakcyjnością międzynarodową i konkurencyjnością europejskich systemów szkolnictwa wyższego. W wielu dziedzinach osiągnięto postępy, lecz należy podjąć jeszcze wiele działań, aby zapewnić pełne osiągnięcie wszystkich celów bolońskich w przyszłym dziesięcioleciu.

IP/B/CULT/FWC/2010-001/Lot1/C1/SC1 Styczeń 2011 r.

PE 460.031 PL

Niniejszy dokument został zamówiony przez parlamentarną Komisję Kultury i Edukacji.

AUTORZY

Niemiecka Centrala Wymiany Akademickiej (DAAD)
Stowarzyszenie Współpracy Akademickiej (ACA)
Siegbert Wuttig
Bernd Wächter
Nicole Rohde
Queenie Lam
Irina Lungu
Laura E. Rumbley

URZĘDNIK PROWADZĄCY

Ana Maria Nogueira
Departament Tematyczny: Polityka Strukturalna i Polityka Spójności
Parlament Europejski
B-1047 Bruksela
E-mail: poldep-cohesion@europarl.europa.eu

ASYSTENT REDAKCYJNY

Lyna Pärt

WERSJE JĘZYKOWE

Oryginał: EN.
Tłumaczenia: DE, FR.

O REDAKCJI

W celu skontaktowania się z departamentem tematycznym lub zaprenumerowania jego comiesięcznego biuletynu prosimy pisać na adres: poldep-cohesion@europarl.europa.eu.

Wersję autorską ukończono w styczniu 2011 r.
Bruksela, © Parlament Europejski, 2011 r.

Niniejszy dokument jest dostępny przez Internet na stronie:
http://www.europarl.europa.eu/studies

SPROSTOWANIE

Opinie wyrażone w niniejszym dokumencie są opinią wyłącznie autorów i niekoniecznie odzwierciedlają oficjalne stanowisko Parlamentu Europejskiego.

Powielanie i tłumaczenie do celów niehandlowych jest dozwolone pod warunkiem wskazania źródła oraz wcześniejszego poinformowania wydawcy i wysłania mu egzemplarza.

STRESZCZENIE

Celem niniejszej notatki jest przedstawienie Parlamentowi Europejskiemu (PE) informacji dotyczących aktualnego stanu realizacji i perspektyw procesu bolońskiego. W części 1, następnej po streszczeniu, w którym podano nasze zalecenia, w ogólnym zarysie przedstawiono tematy, rozwój sytuacji i tendencje w ramach procesu bolońskiego od 1998 r. Część 2 zawiera sprawozdanie z postępów w zakresie reform w ramach procesu bolońskiego oraz określa osiągnięcia i przyszłe wyzwania w poszczególnych obszarach procesu bolońskiego. Część 3 przedstawia najważniejsze wnioski. Podstawą notatki są najnowsze oceny procesu bolońskiego (z 2009 i 2010 r.) oraz bogate doświadczenie autorów w kwestiach związanych z tym procesem.

W ciągu jedynie dziesięciu lat międzyrządowy proces boloński, wraz z innymi programami modernizacji na szczeblu UE i krajowym, spowodował „podstawową i radykalną zmianę w szkolnictwie wyższym" w Europie i zwrócił na siebie znaczną uwagę w innych częściach świata. Reformy w ramach procesu bolońskiego, które od momentu ich rozpoczęcia są wspierane przez Komisję Europejską, Parlament Europejski i Radę w ramach ich kompetencji, miały na celu osiągnięcie „większej kompatybilności i porównywalności" systemów szkolnictwa wyższego w obrębie Europy oraz zwiększenie „atrakcyjności i konkurencyjności" europejskiego szkolnictwa wyższego na świecie (deklaracja bolońska, 1999 r.). Aby doprowadzić do takiej sytuacji, ustalono szereg celów i kierunków działania do 2010 r. W tym czasie do procesu przyłączyło się 47 z 50 sygnatariuszy Europejskiej konwencji kulturalnej. W 2010 r. rozpoczęto tworzenie europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego (EHEA) i odnotowano znaczne postępy pod względem osiągania celów bolońskich. Z ocen wynika jednak, że w różnych obszarach potrzebne są dalsze wysiłki, aby w pełni przeprowadzić reformy, co tłumaczy, dlaczego ministrowie wyznaczyli rok 2020 jako nowy termin ukończenia procesu bolońskiego.

W ostatnim dziesięcioleciu osiągnięto postępy w zakresie realizacji reform prowadzonych w ramach procesu bolońskiego, co dotyczy zwłaszcza „elementów strukturalnych", lecz realizacja w państwach będących sygnatariuszami przebiegała w różnym tempie, a w żadnym kraju nie została całkowicie ukończona. W szczególności poprawy wymaga osiąganie celów na szczeblu instytucjonalnym, a reformy w ramach procesu bolońskiego nie są w pełni akceptowane przez instytucje i studentów. Może to wynikać z nadmiernie „instrumentalnego", zamiast „całościowego" podejścia do realizacji oraz niedostatecznego informowania instytucji szkolnictwa wyższego i studentów o celach bolońskich. W związku z tym w 2010 r. w Budapeszcie i Wiedniu ministrowie zobowiązali się do większego angażowania zainteresowanych stron w przyszłości.

Obawy (lub nadzieje), że reformy spowodują „harmonizację" europejskiego szkolnictwa wyższego okazały się nieuzasadnione. Większa porównywalność i zbieżność w niektórych obszarach (np. w strukturze zdobywania stopni naukowych) pojawiła się równolegle z powstaniem nowych rozbieżności wynikających z różnorodności szkolnictwa wyższego w Europie i różnych profili poszczególnych instytucji szkolnictwa wyższego (np. czas potrzebny na uzyskanie pierwszych dwóch stopni) oraz różnic w interpretacji i praktycznym wdrażaniu elementów reformy (np. europejskiego systemu międzyuczelnianego transferu ocen (ECTS), efektów uczenia się).

Pomiędzy poszczególnymi elementami występują również znaczne różnice pod względem osiągania celów i przyszłych wyzwań. Dwustopniowy **system zdobywania stopni naukowych** jest obecnie podstawową zasadą we wszystkich krajach, lecz niektóre dyscypliny (np. medycyna) nie zostały jeszcze nią objęte, a w niektórych krajach liczba zapisów na nowe stopnie naukowe jest nadal niska. Studenci krytykują dostęp do drugiego stopnia, bowiem często zależy on od spełnienia dodatkowych wymogów. Wyniki **reformy programu nauczania** są bardziej niejednoznaczne. Europejski system

międzyuczelnianego transferu ocen (ECTS), efekty uczenia się i suplement do dyplomu są nadal niedostatecznie powiązane, a ich wdrażanie w Europie odbywa się często w sposób powierzchowny i niespójny. Program nauczania jest dokładnie podzielony na moduły jedynie w mniejszości krajów EHEA. W nauczaniu i uczeniu się czynione są postępy w zakresie koncentracji na studencie, lecz w żadnym kraju nie osiągnięto tego w pełni, a poziom wdrożenia znacznie różni się pomiędzy instytucjami szkolnictwa wyższego.

Osiągnięto doskonałe postępy, jeśli chodzi o **zapewnienia jakości**. Europejskie standardy i wytyczne (ESG), europejski rejestr zapewniania jakości (EQAR) i europejska sieć zapewnienia jakości (ENQA) znacznie podwyższyły poziom zapewnienia jakości na szczeblu europejskim. Systemy zapewnienia jakości istnieją obecnie w prawie wszystkich krajach, chociaż nie wszędzie są uzgodnione z europejskimi standardami i wytycznymi. Jedynie kilka agencji ds. zapewnienia jakości zarejestrowało się jak dotąd w EQAR i nadal potrzebne jest zwiększenie zaangażowania instytucji i zainteresowanych stron (w tym studentów). Niewiele krajów rozwinęło **krajowe ramy kwalifikacji** całkowicie zgodne z ramami kwalifikacji funkcjonującymi w całym obszarze EHEA. Biorąc pod uwagę znaczenie przejrzystości, uznawania kwalifikacji, mobilności i uczenia się przez całe życie, krajowe ramy kwalifikacji należy obecnie wdrożyć, najlepiej do 2012 r., ze szczególnym zwróceniem uwagi na wykorzystanie efektów uczenia się.

Uznawanie kwalifikacji jest nadal niedostateczne. Instrumenty ich uznawania, takie jak ECTS i suplement do dyplomu, są wykorzystywane w Europie na coraz większą skalę, chociaż ich skutki są ograniczane różnicami w sposobie ich rozumienia i niespójnym wdrażaniem w różnych krajach i instytucjach (a nawet wydziałach). Ponadto uznawanie kwalifikacji nadal rzadko opiera się na efektach uczenia się. Konwencja lizbońska o uznawaniu kwalifikacji została ratyfikowana przez prawie wszystkie kraje EHEA, lecz nadal brakuje właściwego zrozumienia zawartej w niej koncepcji „znacznych różnic". Pierwotny cel, którym było zwiększenie **mobilności** studentów (i pracowników), został potwierdzony w 2010 r. ustaleniem celu wynoszącego 20%. Pomiar wyników jest skomplikowany z powodu (niskiej) jakości dostępnych danych, lecz wydaje się, że obawy co do negatywnych skutków procesu bolońskiego dla mobilności były nieuzasadnione, chociaż mobilność jest bardzo nierówno rozwinięta na przestrzeni EHEA. Udział w programie Erasmus wzrósł prawie dwukrotnie w ciągu dziesięciu lat. Wydaje się, że niektóre kraje już prawie osiągnęły lub przekroczyły cel mobilności wynoszący 20%. Ogromnie zwiększyła się liczba studentów ubiegających się o stopień naukowy, którzy pochodzą z krajów spoza EHEA. Przeszkody dla mobilności utrzymują się jednak w takich obszarach jak uznawanie kwalifikacji, procedury administracyjne (wizy, pozwolenia na pracę itd.) oraz finansowanie, co jest postrzegane jako poważny czynnik zniechęcający do mobilności mniej zamożnych studentów. Nie upowszechniły się jeszcze „okna mobilności".

Ze względu na brak precyzyjnych wskaźników i niewielki stopień monitorowania brakuje solidnych informacji na temat osiągnięć w **wymiarze społecznym**, a w szczególności na temat uczestnictwa w szkolnictwie wyższym grup ludności znajdującej się w gorszej sytuacji społecznej lub innej. Wszystkie kraje EHEA prowadzą politykę sprawiedliwości partycypacyjnej, lecz wydaje się, że niewiele z nich opracowało całościowe strategie. Pomimo postępów w zakresie uczestnictwa osób w gorszej sytuacji społeczno-ekonomicznej, w EHEA nadal istnieje znaczący „filtr społeczny". Nadal dużego znaczenia nie mają dowody świadczące o możliwości **zatrudnienia absolwentów**, co w szczególności dotyczy uznawania stopnia licencjata na rynku pracy. Badania przeprowadzone w poszczególnych krajach pokazują dobrą absorpcję studentów studiów pierwszego stopnia, zwłaszcza posiadających licencjat zawodowy, lecz większość uniwersytetów kwestionuje stopień licencjata jako kwalifikację na rynku pracy, co podważa jego wiarygodność. Z pracodawcami prowadzona jest współpraca w kwestii programów nauczania, chociaż najwyraźniej nie ulega ona intensyfikacji w miarę upływu czasu.

Osiągnięto postępy w próbach **powiązania EHEA z europejską przestrzenią badawczą** poprzez wprowadzenie większej liczby zorganizowanych programów doktoranckich i jednostek prowadzących studia drugiego stopnia, także w formie wspólnych programów doktoranckich (oferowanych wspólnie przez uniwersytety i przedsiębiorstwa) oraz wspólnych doktoratów europejskich. Studia doktoranckie są jednak zróżnicowane, a status doktorantów znacznie się różni na przestrzeni EHEA. **Zewnętrzny wymiar** EHEA okazuje się sukcesem. W ciągu ostatnich dziesięciu lat znacznie zwiększył się napływ studentów spoza EHEA do tego obszaru, a reformy zostały pozytywnie przyjęte na całym świecie. Przyjęto strategię zewnętrzną (2007 r.), a w latach 2009 i 2010 zorganizowano dwa fora poświęcone polityce bolońskiej. Występują jednak braki w ogólnoświatowym propagowaniu EHEA wśród studentów z państw trzecich.

Zalecenia

1. PE powinien wezwać wszystkie zainteresowane strony do **utrzymania tempa** procesu bolońskiego i utworzenia faktycznie atrakcyjnego i konkurencyjnego obszaru EHEA. W następnym dziesięcioleciu kwestią najwyższej wagi musi być **konsolidacja i ukończenie** działań prowadzonych według kierunków wyznaczonych w ramach procesu bolońskiego. Trzeba rozszerzyć i lepiej finansować procesy **informowania i angażowania** wszystkich zainteresowanych stron (w tym studentów), aby zwiększyć akceptację reform. Należy również podjąć środki mające na celu popularyzację wiedzy o osiągnięciach i zaletach reform w ramach procesu bolońskiego i wsparciu udzielanym na jego rzecz przez UE w szerszych kręgach społecznych (np. przesłuchania publiczne w PE, ulotki informacyjne i wydarzenia organizowane przez biura informacyjne PE).

2. Ocenę postępów reformy utrudnia w niektórych obszarach (np. wymiar społeczny, możliwości zatrudnienia) brak precyzyjnych celów. PE powinien zażądać opracowania **celów ilościowych**, obejmujących jasno określone **wskaźniki**, we wszystkich obszarach oraz wprowadzenia **systemów gromadzenia danych** w celu pomiaru osiągania celów. **Osiąganie celów powinno być regularnie (co dwa lata) monitorowane przez osoby dokonujące niezależnej oceny, niezaangażowane w zarządzanie procesem bolońskim.**

3. Państwa będące sygnatariuszami powinny włączyć nadal nieobecne obszary tematyczne do **dwustopniowego systemu zdobywania stopni naukowych** i zapewnić studentom kończącym pierwszy stopień w ramach procesu bolońskiego należyty dostęp do stopnia następnego. **Trzeba osiągnąć postępy w zakresie reformy programów nauczania**, do których doprowadzi opisywanie przez instytucje szkolnictwa wyższego programów nauczania w kategoriach efektów uczenia się i ECTS oraz dalsze rozwijanie podejścia skoncentrowanego na studencie. Ponadto UE powinna promować opracowywanie prawdziwie europejskich programów nauczania (np. studiów europejskich, prawa europejskiego) i wspólnych programów studiów poprzez rozszerzenie programów finansowania, takich jak Erasmus i Erasmus Mundus. W celu monitorowania dostępu absolwentów, którzy uzyskali stopień naukowy w ramach procesu bolońskiego, do rynku pracy (**możliwości zatrudnienia**) należy regularnie prowadzić ogólnoeuropejskie badania wśród absolwentów; należy również śledzić dalsze studia i ścieżkę zatrudnienia po uzyskaniu stopnia licencjata. Ponadto PE powinien ponownie zachęcić do dialogu i współpracy między rynkiem pracy a szkolnictwem wyższym w celu wspólnego opracowywania programów nauczania, w tym praktyk zawodowych. Aby wzmocnić trzeci etap studiów i powiązanie z europejską przestrzenią badawczą, PE powinien wesprzeć wspólne jednostki prowadzące studia doktoranckie i wspólne programy doktoranckie za pomocą większego finansowania w

unijnych programach edukacji i badań naukowych następnej generacji. PE powinien nadal postulować tworzenie europejskiego programu studiów doktoranckich w dziedzinie przemysłu, za czym opowiedział się już w 2009 r.

4. Konieczne są ciągłe wysiłki, aby **mobilność** stała się charakterystyczną cechą EHEA. PE powinien zwiększyć swoje wsparcie dla mobilności poprzez zwiększenie koperty finansowej przeznaczonej na następny etap programów i rozszerzenie zasięgu geograficznego programów na cały obszar EHEA. Państwa będące sygnatariuszami muszą opracować strategie propagowania mobilności i usunąć przeszkody dla mobilności (co dotyczy np. wiz, przenoszenia dotacji, pożyczek i emerytur). Instytucje muszą opracować programy nauczania sprzyjające mobilności (np. „okna mobilności", wspólne programy) oraz poprawić uznawanie kwalifikacji.

5. Instytucje powinny uzyskać wsparcie w celu poprawy **uznawania kwalifikacji i transferu ocen** poprzez wdrożenie ECTS, efektów uczenia się, suplementów do dyplomu i konwencji lizbońskiej o uznawaniu kwalifikacji w porównywalny i prawidłowy sposób w całej Europie (np. za pomocą europejskiego przewodnika użytkowników dotyczącego uznawania kwalifikacji i europejskich seminariów szkoleniowych finansowanych przez Komisję). Kraje będące sygnatariuszami muszą zapewnić pełne i porównywalne wprowadzenie **krajowych ram kwalifikacji** zgodnych z ramami kwalifikacji EHEA, co jest pilnie potrzebne do ułatwienia mobilności, uznawania kwalifikacji i uczenia się przez całe życie.

6. Aby osiągnąć dalsze postępy w zakresie systemów **zapewnienia jakości**, PE powinien wezwać państwa członkowskie i instytucje do pełnego wdrożenia systemów zapewnienia jakości zgodnych z europejskimi standardami i wytycznymi. Agencje i sieci zajmujące się zapewnieniem jakości muszą prowadzić bardziej intensywną współpracę i bardziej intensywny dialog w zakresie zapewnienia jakości z innymi częściami świata oraz muszą stworzyć wspólny sposób rozumienia zasad dotyczących zapewnienia jakości. PE powinien ponownie zwrócić się do Komisji o dalsze wspieranie działań w dziedzinie zapewnienia jakości oraz o przedstawianie sprawozdań z postępów w zakresie rozwoju systemów zapewnienia jakości na szczeblu krajowym i europejskim.

7. Aby wzmocnić **wymiar zewnętrzny** EHEA i promować Europę jako miejsce studiów na świecie, PE mógłby wspierać ogólnoświatowe działania propagujące szkolnictwo wyższe, zwłaszcza wspólne wysiłki europejskie, oraz zachęcać Komisję do wsparcia promocji instytucjonalnej i krajowej za pomocą wspólnej europejskiej kampanii promocyjnej.